

М. С. Богачик,

Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне

ОСОБЛИВОСТІ СЛОВОТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ КОМП'ЮТЕРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті досліджені основні способи словотворення комп'ютерної термінології в англійській мові. Охарактеризовані та проаналізовані особливості процесу словотворення у галузі інформаційно-комунікаційних технологій. Виокремлено найпродуктивніший спосіб словотворення англійської комп'ютерної термінології.

Ключові слова: термінологія, термін, неологізм, словотворення, комп'ютерна термінологія, афіксація, словоскладання, конверсія, реверсія, контамінація, скорочення.

В статье исследованы основные способы словообразования компьютерной терминологии в английском языке. Охарактеризованы и проанализованы особенности процесса словообразования в области информационно-коммуникационных технологий. Выделен самый продуктивный способ словообразования английской компьютерной терминологии.

Ключевые слова: терминология, термин, неологизм, словообразование, компьютерная терминология, аффиксация, словосложение, конверсия, реверсия, контаминация, сокращение.

This article explores the main ways of word-building of computer terminology in English. The features of the process of word formation in the field of information and communication technologies were determined and analyzed. The most productive way of word formation in English computer terminology was determined.

Keywords: terminology, term, word formation, computer terminology, compounding, conversion, reversion, contamination, reduction.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її значення. Новий етап науково-технічного прогресу, який часто називають інформаційною революцією чи інформаційним бумом, характеризується активним розвитком інформаційно-комунікаційних технологій. Сьогодні усі сфери життя та діяльності людства тісно пов'язані з інформаційно-комунікаційними технологіями. В результаті цього з'являються нові терміни, які позначають поняття, процеси та назви, що є характерними для галузі інформаційно-комунікаційних технологій. Ці терміни формують нову комп'ютерну терміносистему. Наразі ця терміносистема уже не обмежується тільки вузьким колом спеціалістів у галузі інформаційно-комунікаційних технологій, оскільки будь-якому користувачу персонального комп'ютера необхідно володіти хоча б елементарними термінами, що позначають апаратне чи програмне забезпечення комп'ютера, певні дії, які виконуються упродовж взаємодії з ним. Таким чином, характерною особливістю комп'ютерних термінів є те, що вони інтегрують переходять із вузькоспеціальної сфери до загальнокультурної.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблему поповнення лексичного складу англійської мови неологізмами у галузі інформаційно-комунікаційних технологій досліджують вітчизняні та зарубіжні науковці: І. Андрусак, Т. Арбекова, І. Арнольд, В. Богданов, О. Бондаренко, А. Брагіна, Г. Бусманн, Г. Віняр, І. Данілова, Є. Дубенец, В. Заботкіна, Ю. Зацний, О. Земська, М. Козак, В. Комісарова, З. Корнева, Л. Костіна, Д. Мазурик, Г. Міклашевська, М. Нікітіна, Ю. Острівська, Я. Рецкер, А. Самойлова, М. Сапожнікова, А. Смірнецький, А. Стеценко, Н. Фурсова, М. Шанський та ін. Однак, незважаючи на чисельність досліджень цього питання, проблема словотворення комп'ютерної термінології залишається досі актуальною. Це пояснюється постійним поповненням лексичного складу мови термінами у галузі інформаційно-комунікаційних технологій, які потребують ґрунтовного вивчення.

Метою статті є аналіз основних способів словотворення комп'ютерної термінології у сучасній англійській мові.

Виклад основного матеріалу. У другій половині ХХ століття відбувається стрімкий розвиток комп'ютерної терміносистеми. На думку науковців упродовж 80–90 рр. вона збагатилася величезною кількістю комп'ютерних неологізмів, які складають майже 10% від усіх неологізмів, створених за цей час [6].

Терміносистема – це система термінів у певній галузі наукового або технічного знання, що обслуговує наукову теорію або наукову концепцію [3].

Комп'ютерна терміносистема – це система термінів у галузі інформаційно-комунікаційних технологій.

Розрізняють три етапи [3] формування й функціонування комп'ютерної терміносистеми:

- 1) перехід від стану відсутності теорії до стану її формування, тобто перехід від неупорядкованої сукупності комп'ютерних термінів до комп'ютерної терміносистеми;
- 2) зростання обсягу знань у межах прийнятої теорії внаслідок поширення та удосконалення інформаційно-комунікаційних технологій;
- 3) зміна теорії і, як наслідок, зміна терміносистеми. Спочатку нову теорію описують термінами попередньої теорії, потім впроваджуються нові терміни, що відображають нові поняття.

Є кілька типових ознак терміносистеми:

- 1) цілісність терміносистеми. Наприклад, комп'ютерні терміни у сукупності складають цілісну терміносистему, яка дає нам загальне уявлення про функціонування інформаційно-комунікаційних технологій;
- 2) відповідність суми частин цілому. Якщо розглянути комп'ютерну терміносистему, що описує загальні основи розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, то терміни computer, Internet, antivirus, Microsoft, browser тощо у своїй сукупності дають повний опис цієї теми;
- 3) певна сталість комп'ютерної терміносистеми. Вона відображає систему поглядів у галузі інформаційно-комунікаційних технологій на певному етапі, який має визначену тривалість;
- 4) структурований характер терміносистеми. Структура комп'ютерної терміносистеми може бути однорівневою лінійною та ієрархічною, тобто з підсистемами, що відбивають родо-видові відношення, відношення цілого та його частин, зв'язки причини й наслідку, відношення об'єктів та їхніх ознак.

Є різні методи конструювання терміносистем:

- 1) ієрархічний (родо-видові відношення): відтворення видових термінів шляхом використання родових терміноелементів, наприклад, computer, personal computer;
- 2) генетичний: виділяють похідні терміни з основних за принципом «об'єкт-ознака-процес»: інформація – інформаційний – інформування;

3) операційний: відбирають терміни з текстів певної тематики на основі частотності.

У трактуванні поняття «термін» немає одноставної думки. Так, В. Виноградов вважає, що основна функція терміна є визначення певного поняття. Б. Головін наголошує, що термін – це «...слово чи словосполучення, що має професійне поняття й застосовується в процесі (і для) пізнання та освоєння певного кола об'єктів і відношень між ними – під кутом певної професії» [5]. Його думку поділяють С. Бурдін, Я. Климовицький, О. Суперанська. У визначенні сутності терміна на першому плані перебуває співвідношення терміна й поняття, тому що будь-яка наука є чіткою системою взаємопов'язаних між собою понять, виділення яких відбувається на основі наукового узагальнення ознак.

Отже, **комп'ютерні терміни** – це слова або словосполучення, які мають спеціальне строго визначене значення в окремій галузі науки або техніки. Важливою особливістю комп'ютерних термінів є те, що вони точно виражають поняття, процеси та назви речей, які є характерними для галузі інформаційно-комунікаційних технологій. Визначальною рисою терміна є його співвіднесеність із точно визначеним поняттям, його спрямованість на однозначність [11, с. 8].

Терміни характеризуються такими особливостями:

- 1) системністю (кожен термін належить до якоїсь терміносистеми і своє значення отримує саме в цій системі);
- 2) наявністю дефініції (термін не тлумачать, а визначають);
- 3) тенденцією до моносемантичності (в межах свого термінологічного поля, тобто в межах певної науки, термін повинен мати тільки одне значення);
- 4) відсутністю експресії;
- 5) стилістичною нейтральністю [8, с. 220].

В традиційній лінгвістиці розрізняють такі типи термінів за своєю морфологічною будовою: прості, складні, терміни словосполучення [11, с. 9].

Е. Балюта та С. Снікєєва пропонують дещо іншу класифікацію:

1) терміни, корелятивні загальнозживаним словам. Такі терміни утворюються внаслідок того, що загальнозживані слова набувають значення, специфічні для галузі інформаційно-комунікаційних технологій. У цьому випадку значення терміна є одним із значень загальнозживаного слова;

2) загальнотехнічні терміни, що функціонують не тільки в межах комп'ютерної терміносистеми, а і в інших галузях науки та техніки;

3) спеціальні терміни, характерні тільки для комп'ютерної галузі знань;

4) терміни, що мають два і більше значень у комп'ютерній галузі [2].

Обов'язковою умовою точного перекладу комп'ютерних термінів є повне розуміння його значення перекладачем, що можливо лише у разі дослідження особливостей різних типів морфологічного словотворення комп'ютерної термінології.

Розрізняють такі типи морфологічного словотворення комп'ютерної термінології:

- 1) афіксація (префіксація, суфіксація);
- 2) словоскладання (композиція, компресія);
- 3) конверсія;
- 4) реверсія чи зворотній словотвір;
- 5) контамінація;
- 6) скорочення (усічення, аббревіація).

Розглянемо характерні особливості кожного типу морфологічного словотворення комп'ютерної термінології.

Афіксація – утворення нової лексичної одиниці шляхом додавання до основи афікса (суфікса, префікса, інтерфікса, інфікса тощо).

Найпоширенішими є такі способи афіксації комп'ютерних термінів:

1) префіксація – це такий спосіб утворення нової лексичної одиниці, для якого характерно додавання префікса – афікса, який стоїть перед коренем (e-book, e-market, reformat, e-cash, reuse, restart, microsite, cybermediary);

2) суфіксація – це такий спосіб утворення нової лексичної одиниці, для якого характерно додавання суфікса – афікса, який стоїть між коренем слова і закінченням (scanner, formatter, webware, printer, programmer, encoder, hacker, banner, processor);

3) префіксально-суфіксальний – це такий спосіб утворення лексичної одиниці, для якого характерно додавання префікса і суфікса (reassignment, disintermediation, co-registration, outliner).

Словоскладання (юкстапозиція) – об'єднання двох чи більше основ в одне слово, що відрізняється своєю цільнооформленістю (motherboard, hardcoded, workstation, netdead, wirehead, barfmail). Незалежно від того, із скількох слів складаються юкстапозити, за змістом вони мають одне значення і становлять одну лексему. Н. Клименко тлумачить цей феномен як «...основоскладання кількох оформлених слів, для яких характерне поєднання двох чи більше компонентів без сполучних голосних» [7, с. 3].

Компресія – такий тип словотворення, який передбачає синтаксичне зміщення слова, словосполучення чи речення без зміни їх компонентного складу.

Композиція – такий тип словотворення, якому характерно поєднання кількох основ слів або основи й цілого слова за допомогою інтерфіксів або без них (software, hardware, keyboard, filename, spreadsheet).

Конверсія – утворення нової основи з уже існуючої основи простим переосмисленням останньої без будь-якої зміни її форми, особливий неафіксальний тип переходу слова в іншу частину мови [1, с. 92] (download, to boot, to freeze, to sleep, login, to bookmark, to mailbomb, to backspace, backup).

Реверсія чи зворотній словотвір – утворення нових слів шляхом відсікання афіксів (doubleclick – double-clicking).

Контамінація – вплив одного слова на інше, результатом чого є виникнення нової форми, що містить ознаки обох слів (netizen, webliography, hackintosh, hacktivist, netiquette).

Найбільш продуктивним способом словотворення є скорочення. Оскільки сучасні інформаційно-комунікаційні технології потужно інтегрували в усі сфери життя та діяльності людства, то природним є прагнення сучасного суспільства до мовного мінімалізму у зв'язку з інтенсифікацією темпу життя. Зокрема В. Лейчик вважає, що аббревіація є найпродуктивнішим способом компресії багатослівних назв [9, с. 59].

Скорочення – процес усічення слова шляхом апокопи, аферези чи синкопи. Скорочення поділяються на:

1) графічні – використовуються тільки на письмі, а в усній мові відтворюються повністю. Такі новоутворення шляхом скорочення не використовуються в усному мовленні, але можуть бути представлені на екрані комп'ютера. Ці лексичні одиниці також можна характеризувати як комп'ютерні терміни, оскільки вони вживаються в межах сфери інформаційно-

комунікаційних технологій і представляють специфічні поняття. Наприклад: etc – et cetra (тощо), edt – editor (програма – редактор), Edlin – Edit lines (строковий редактор), err – error (помилка), EXT – End of Text (кінець тексту), ext – extension (розширення);

2) лексичні – усічення, складноскорочені слова, абрєвіатури.

Усічені слова – це слова, утворені шляхом усікання складів.

Виділяють такі групи усічень: слова з усіченим кінцем (rehab – rehabilitation, Del – delete, INS – insert, avail – availability); слова з усіченою початковою частиною (NET – Internet); слова, усічені з обох кінців; слова з усіченою серединою; «стислі слова» – (TPWR – typewriter).

Абрєвіація – спосіб словотворення, який передбачає об'єднання скорочених основ, скорочених і повних основ, а також творення простого похідного слова шляхом довільного скорочення твірної одиниці.

Абрєвіатура – складноскорочені слова, утворені з перших літер або з інших частин слів, що входять до складу назви чи поняття. Вживаються в усній та писемній мові (PC – Personal Computer, VR – Virtual Reality, CLS – Clear Screen, CD-ROM, ADC – Analog Digital Converter, API – Applications Programmer's Interface).

В. Лейчик поділяє абрєвіатури на: літерні, звукові, складові, комплексні [9, с. 77–84]. З. Потіха виділяє три типи абрєвіатур: ініціальні, складові, змішані [10, с. 273]. О. Волох класифікує абрєвіатури наступним чином: часткові, ініціальні, комбіновані [4, с. 192].

Абрєвіатури поділяються на:

1) **звуковербальні абрєвіатури** (PC – Personal Computer) – скорочення, які в усному мовленні необхідно вимовляти відповідно до алфавітної назви букв;

2) **акроніми** (DIVOL – digital-to-voice translator) – скорочення, фонетична структура якого співпадає з фонетичною структурою загальноживаних слів. Для утворення акронімів використовують частини слів, що входять до складу початкових термінологічних слів або корелят. Наприклад: TELEX – Teletypewriter Exchange, JEDEC – Joint Electron Device Engineering Council, MIDI – Music Instrument Device Interface, IRC – Internet Relay Chat, DIVOL – Digital-to-voice Translator, WAN – Wide Area Network, WWW – World Wide Web, DDC – Display Data Chanel, SCA – Single Connector Architecture, RAMDAC – Random Access Memory Digital Analog Converter, SPP – Standard Parallel Port.

Наявність акронімів є однією з типологічних ознак, притаманних науково-технічному тексту. Акроніми є своєрідним способом мінімізації мовних засобів і сприяють скороченню інформації на лексичному рівні, що є функціонально виправданим у межах науково-технічних текстів: ROM – Read Only Memory, RAM – Random Access Memory, SIP – Single In-line Package, SDLC – Synchronous Data Link Control, TCP / IP – Transmission Control Protocol / Internet Protocol.

Висновки та перспективи досліджень. Таким чином, найпоширенішими морфологічними способами словотворення англійської комп'ютерної термінології є афіксація, словоскладання, конверсія, реверсія, контамінація, скорочення. У зв'язку з інтенсифікацією темпу життя суспільства та прагненням до мовної компресії найпродуктивнішим способом словотворення є скорочення. Проблема утворення та перекладу англійських комп'ютерних термінів є надзвичайно об'ємною та потребує подальшого детального дослідження. Перспективним є також вивчення сучасного комп'ютерного сленгу в англійській мові.

Література:

1. Андрусяк І. В. Англійські неологізми кінця ХХ століття як складова мовної картини світу : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І. В. Андрусяк. – Київ, 2003. – 20 с.
2. Балюта Е. Г. Лінгвістична характеристика комп'ютерної терміносистеми англійської мови / Е. Г. Балюта, С. М. Єнікєєва // Вісник Запорізького державного університету. Серія : Філологія. – Запоріжжя : ЗДУ, 2001. – № 3. – С. 15–17.
3. Васенко Л. А., Фахова українська мова : Навчальний посібник // Л. А. Васенко, В. В. Дубічинський, О. М. Кримець. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 272 с.
4. Волох О. Т. Сучасна українська літературна мова. – [2-ге вид., перероб. і доп.] / О. Т. Волох. – К. : Вища школа, 1996. – 199 с.
5. Головин Б. Н. Термин и слово / Б. Н. Головин. – Горький : Изд-во Горьковского ун-та, 1982. – 132 с.
6. Зацний Ю. А. Новая общественно-политическая лексика и фразеология английского языка / Ю. А. Зацний, В. Н. Бутов. – Запорожье : ЗГУ, 2000. – 198 с.
7. Клименко Н. Ф. Основы морфеміки сучасної української мови / Н. Ф. Клименко. – К. : ІЗМН, 1998. – 180 с.
8. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : [підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів] / М. П. Кочерган. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 368 с.
9. Лейчик В. М. Терминология информатики : Теоретические и практические вопросы / В. М. Лейчик, В. И. Смирнов, И. М. Сулова // Информатика : Итоги науки и техники. – М. : Наука, 1977. – Т. 2. – 138 с.
10. Потіха З. А. Современное русское словообразование / З. А. Потіха. – М. : Просвещение, 1970. – 384 с.
11. Пронина Р. Ф. Перевод английской научно-технической литературы / Р. Ф. Пронина. – М. : Высшая школа, 1973. – 174 с.
12. Словарь компьютерных терминов. – [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.ods.com.ua/win/rus/other/3/>